

Marcel Dorigny (Μαρσέλ Ντορινί)

ΟΙ ΓΙΡΟΝΔΙΝΟΙ ΚΑΙ Η
ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ 1791 - 1793

Η γαλλική επανάσταση υπήρξε φαινόμενο όχι μόνον γαλλικό αλλά και διεθνές: ήδη από το 1789, η άλωση της Βασιλίας είχε απήχηση σ' όλη την Ευρώπη και πολλοί σύγχρονοι αντιλήφθηκαν γρήγορα ότι τα συμβάντα του Παρισιού δε θα περιορίζονταν μόνο στις πολιτείες του Λουδοβίκου XVI.

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να καταδείξει ότι μία από τις μείζονες πολιτικές τάσεις, στις αρχές της Επανάστασης, η ομάδα δηλ. των Γιρονδίνων, υπό τον J. P. Brissot¹, φιλοδοξούσε άμεσα να μεταφέρει την επανάσταση πέραν των συνόρων, για να διασφαλίσει έτσι την Επανάσταση αυτή μέσα στην ίδια τη Γαλλία, και, ταυτόχρονα, να της προσφέρει σημαντικά στηρίγματα στο εξωτερικό. Βέβαια, η συγκεκριμένη πολιτική στόχευε απροκάλυπτα στην επέκταση του «Μεγάλου Έθνους» πέρα από τα σύνορα του 1789, για να του δώσει τα «φυσικά σύνορά» του που θα περιελάμβαναν τα εξαρτώμενα γύρω απ' αυτό κράτη.

Η παρούσα εισήγηση διατάσσεται γύρω από δύο κύριους άξονες: Πρώτον, η εξάπλωση της Επανάστασης δια του πολέμου: αδελφές Δημοκρατίες και φυσικά σύνορα: και δεύτερον, ιδεολο-

1. J. P. Brissot: δημοσιογράφος και πολιτικός (1754-1793) Βουλευτής, ένας από τους αρχηγούς των γιρονδίνων, κατέληξε στη γκιλοτίνα.

γική εξάπλωση με τη διάδοση των επαναστατικών ιδεωδών, σ' όλη την Ευρώπη, καθώς και στις ευρωπαϊκές αποικίες της Αμερικής.

Α. Η εξάπλωση της επανάστασης δια του πολέμου: φυσικά σύνορα και αδελφές δημοκρατίες

Στο σημείο αυτό, αγγίζουμε την πιο γνωστή πολιτική άποψη, που αντιπροσώπευε ο *Brissot* και οι φίλοι του: Έντονη πολεμική προπαγάνδα, ήδη από το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1791, προκειμένου να προκληθεί πόλεμος ανάμεσα στην επαναστατική Γαλλία και τις δυνάμεις του Παλαιού Καθεστώτος στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι αυτή η άποψη περί ηπειρωτικού πολέμου ήταν ουσιώδης: η Αγγλία δεν περιλαμβανόταν σε μια τέτοια προοπτική. Για τους *Brissot*, *Clavière* και *Cordocet*, η «αγγλομανία» του 17ου-18ου αι. ήταν ακόμη αισθητή. Όλοι είχαν ζήσει για κάποιο διάστημα στο Λονδίνο, ως εξόριστοι, και διακατέχονταν από πνεύμα θαυμασμού για το φιλελεύθερο αγγλικό σύστημα και ιδιαίτερα για την ελευθερία του Τύπου (την ίδια αυτή περίοδο ο *Mercier* — μελλοντικός Γιρονδίνος — είχε συντάξει μια «Παραλληλία Παρισιού-Λονδίνου», μ' ανάγλυφα τα πλεονεκτήματα του δεύτερου). Γι' αυτούς, λοιπόν, τους «Μπριστινούς» η ρήξη με την Αγγλία επήλθε πολύ αργότερα και δημιουργήθηκε, θα μπορούσαμε να πούμε, από «ερωτική απογοήτευση»: στα 1790-'91, όμως, η Αγγλία, που αυτοί οι ίδιοι θεωρούσαν ως «αληθινή», δεν ήταν η Αγγλία που καταδίκαιζε την Επανάσταση μέσω του *Burke*, αλλά τα δημοκρατικά στοιχεία που την εξυμνούσαν, όπως ο *Thomas Paine*.

Η ιδέα του πολιτικού πολέμου εναντίον της Ευρώπης γεννήθηκε ήδη από τις πρώτες εβδομάδες της νομοθετικής Συνέλευσης, τον Οκτώβριο του 1791. Ιδού τι έλεγε ο *Maximin Isnard*, την 29 Οκτωβρίου 1791: «Να δηλώσουμε στην Ευρώπη ότι σεβόμαστε όλους τους θεσμούς των διαφόρων αυτοκρατοριών.

με τη διαφορά ότι εάν τα υπουργεία εξωτερικών υποθέσεων επιχειρήσουν να εγείρουν έναν πόλεμο βασιλέων εναντίον της Γαλλίας, θα τους απαντήσουμε μ' έναν πόλεμο των λαών εναντίον των βασιλέων... Να τους πούμε ότι 10 εκατομμ. γάλλοι, φλογισμένοι από τη φωτιά της ελευθερίας, αρματωμένοι τη ρομφαία της λογικής και της ευγλωττίας, μπορούν, αν κάποιος τους προκαλέσει, να αλλάξουν την όψη του κόσμου και να κάνουν τους τυράννους να τρέμουν πάνω στους θρόνους τους».

Η ιδέα είχε κιόλας εκτοξευτεί: να αλλάξουμε την όψη του κόσμου, κλονίζοντας τους θρόνους των τυράννων. Ο κεντρικός άξονας της επεκτατικής πολιτικής της Επανάστασης είχε προσδιοριστεί. Βεβαίως, ο πόλεμος ήταν επίσης ένα μέτρο εσωτερικής πολιτικής: «Χρειάζεται ο πόλεμος για να στεριώσει την ελευθερία, για να τη δοκιμάσει... για να καθαρίσει τη Γαλλία απ' το δεσποτισμό, χρειάζεται ο πόλεμος για να εξαλειφθούν από τους κόλπους της οι άνθρωποι που θα μπορούσαν ακόμα να τη διαφθείρουν» (*Brissot*, 16 Δεκ. 1791) Ακόμη πιο συγκεκριμένα, για να σταθούμε στην καθαρά πολιτική άποψη του πολέμου που εκθείαζε, ο *Brissot* κατέληγε την αγόρευσή του, λέγοντας: «Θέλετε να αφανίσετε με μιας αριστοκράτες, δυσάρεστημένους, προδότες και αντιφρονούντες; Αφανίστε το *Koblentz*²· μόνον όταν καταστραφεί το *Koblentz*, τα πράγματα θα πάρουν το δρόμο τους εδώ μέσα».

Θα θέλαμε όμως εδώ να επιμείνουμε στη διεθνή διάσταση που περιλαμβάνεται σ' αυτή τη βούληση για διεξαγωγή πολέμου. Ο *Brissot* και οι φίλοι του πίστευαν ακράδαντα στο επικείμενο μιας επανάστασης σ' όλη την Ευρώπη· ο *Brissot*, για παράδειγμα, δήλωνε: «στην Ουγγαρία οι δουλοπάροικοι παλεύουν ενάντια στην αριστοκρατία και η αριστοκρατία ενάντια στο θρόνο»... Θα αρκούσε λοιπόν να βοηθήσει κανείς τους δουλο-

2. *Koblentz*= πόλη της Γερμανίας, τόπος συγκέντρωσης των δυσάρεστημένων γάλλων εμικρέδων κατά το 1791.

πάροικους για να ανατρέψει ταυτόχρονα και το θρόνο και την αριστοκρατία στην Αυστρία...

Οι γαλλικές στρατιές, εισβάλλοντας στους γειτονικούς λαούς, δε θα επιφέρουν την κατοχή και τη λεηλασία αλλά την ελευθερία: αυτό ήταν το νόημα του μηνύματος που απηύθυνε ο *Condorcet* στους λαούς της Ευρώπης στις 29 Δεκ. του 1791. Η διακήρυξη αυτή του *Condorcet* συνοψίζει ακριβώς τις απόψεις του *Brissot* για τον πόλεμο: να ελευθερώσουμε τους γειτονικούς λαούς, καταστρέφοντας τους τυράννους και τους συμμάχους τους.

Πρώτος απ' τούς λαούς που έπρεπε να ελευθερωθούν θά 'ταν οι γερμανοί, αφού οι γερμανοί πρίγκιπες ήσαν αυτοί που πρόσφεραν προστασία στους γάλλους εμικρέδες· επιπλέον τα μικρά κράτη της Ρηνανίας, που συνορεύουν με τη Γαλλία, θα αποτελούσαν το πρώτο ελεύθερο και σύμμαχο στη Γαλλία κράτος. Αυτό που έπρεπε να γίνει ήταν να δοθεί βοήθεια προς τους φιλελεύθερους Γερμανούς (της *Mayence*³, για παράδειγμα) που από καιρό είχαν ασπασθεί τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης (30 Δεκ. 1791).

Μετά την απελευθέρωση της *Mayence*, αλλά και της *Trèves* θα ερχόταν η σειρά των αυστριακών και ολλανδικών κρατών. Ας σταθούμε, στο σημείο αυτό, στην ομιλία του *Brissot*: «Η επίθεση αυτή θά 'ναι η καμπάνα που θα αφυπνίσει τους λαούς, που θα κλονίσει κάθε άλλη Βαστίλη. Και μόνο που μαθεύτηκε ότι απειλείται το *Koblentz*, η καρδιά των πατριωτών της Βραμάντης σκίρτησε. Πίστεψαν ότι έφτασε η ώρα, το ιερό σημείο της ελευθερίας εμφανίστηκε ξανά, και πολλοί ζήτησαν άσυλο σ' εσάς με σκοπό να ετοιμάσουν τα όπλα εναντίον των τυράννων τους. Στην Ολλανδία, στη Φλάνδρα, τη Λιέγη, όλοι περιμένουν τη δική σας έκρηξη για να ξεκινήσουν και τη δική τους... Ουμνηθείτε και κείνες τις σταυροφορίες όπου η Ευρώπη, αρματωμένη εξαιτίας κάποιων προκαταλήψεων, δονούνταν μόνον και μόνο

3. *Mayence*=*Mainz*, γερμ. πόλη.

στη θέα ενός ανθρώπου και ήθελε να συνθλίψει το τέρας. Έφτασε η στιγμή για μια σταυροφορία που αυτή τη φορά έχει ένα σκοπό πολύ πιο υψηλό, πολύ πιο ιερό. Είναι μία σταυροφορία για την παγκόσμια ελευθερία».

Η ιδέα του *Brissot*, και ταυτόχρονα της συντριπτικής πλειοψηφίας των *Ιακωβίνων*, ήταν η εξαγωγή του γαλλικού πολιτικού συστήματος, η μεταφορά της Επανάστασης στους γείτονες και η εγκαθίδρυση συνταγματικού καθεστώτος ανάλογου της Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης. Η φιλοδοξία για μια διεθνή επανάσταση δε θα μπορούσε να διατυπωθεί πιο καθαρά: «Ποιος είναι, λοιπόν, εκείνος ο θνητός που έχει τη δυνατότητα να διαβάξει το μέλλον και να υποδεικνύει στην Επανάσταση, το χρόνο και τον τόπο που αυτή πρέπει να σταματήσει; Τα ηφαίστεια υπάρχουν παντού και γι' άλλη μια φορά, χρειάζεται μόνο μια σπίθα για την παγκόσμια έκρηξη». Ολόκληρη, λοιπόν, η μοναρχική Ευρώπη θα πληγεί σταδιακά από τον επαναστατικό πόλεμο.

Μετά τον πόλεμο, για τον οποίο πίστευαν ότι θα ήταν μικρής διάρκειας και οπωσδήποτε νικηφόρος, το σχέδιο του *Brissoi* προέβλεπε την οργάνωση ενός συστήματος προστασίας που θα διαμόρφωναν γύρω απ' τη Γαλλία, οι αδελφοί λαοί, αλλά στόχευε επίσης και στην προέκταση του γαλλικού εδάφους μέχρι τα περίφημα «φυσικά σύνορα» για τα οποία, μέχρι εκείνη τη στιγμή, κανείς δεν είχε διαμορφώσει κάποια άποψη: η διπλωματία του Παλαιού Καθεστώτος αγνοούσε αυτή τη θεωρία, πιστεύοντας ότι τα κράτη αποτελούν «κληρονομικά εδάφη» που μεταβιβάζονται με συνθήκες και συμβάσεις.

Για πρώτη φορά το θέμα των φυσικών συνόρων και των «αδελφών δημοκρατιών» περιγράφεται με καθαρότητα και σαφήνεια από την ομάδα των Γιρονδίνων. Ορισμένες αναφορές θα παρουσιάσουν καλύτερα τα σχέδια αυτά.

Το σημαντικότερο κείμενο αναφοράς στον τομέα αυτό είναι η ομιλία του γιρονδίνου *Alba-Lasource*, στις 24 Οκτωβρίου 1792, δηλ. τη στιγμή της κατάληψης της Σαβοΐας από τον στρα-

τηγό *Montesquieu*, και πριν από τις αποφασιστικής σημασίας νίκες στο Βέλγιο και στην αριστερή όχθη του Ρήνου.

Κυρίαρχη ιδέα του *Lasource* ήταν ο σεβασμός των δικαιωμάτων των λαών, η δημιουργία παντού πρωτοβάθμιων Συνελεύσεων επιφορτισμένων με το έργο της έκφρασης της κοινής γνώμης και της λαϊκής θέλησης. Θα μπορούσε όμως η βούληση αυτή να είναι τελείως ελεύθερη; Όχι, απαντά ο *Lasource*: οι λαοί που ανέκτησαν την ελευθερία τους με τη Γαλλική επανάσταση δεν μπορούν να επιλέξουν την επιστροφή στην τυραννία του παλαιού καθεστώτος: «Εάν ο πληθυσμός θέλει τα δεσμά εσείς έχετε τα όπλα' εάν θέλει την ελευθερία, μόνος του θα τιμωρήσει τους ενόχους, τους προδότες, τους συνωμότες...». Μ' αυτό τον τρόπο καθοριζόταν η περιορισμένη κυριαρχία των λαών που θα απελευθερώνονταν: δεν είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν την επιστροφή στο παρελθόν.

Ο *Brissot* είχε γράψει εκόμη στην εφημερίδα «*Le Patriote Français*» ότι ένας απελευθερωμένος λαός δεν μπορούσε να επανέλθει, ακόμη και με τη βούλησή του, στο Παλαιό Καθεστώς. Η υπόδειξη αυτή του *Lasource* προς τους στρατηγούς της Δημοκρατίας ήταν πλήρης αμφισημίας: εγγυόταν την ελευθερία των λαών, αλλά έθετε ταυτόχρονα και τα αδιαπέραστα όρια αυτής της ελευθερίας. Εδώ βρίσκεται η ιδέα των αδελφών δημοκρατιών, των διδύμων της μεγάλης γαλλικής Δημοκρατίας, κάτω από την πολιτική και στρατιωτική της προστασία. Από τις αδελφές δημοκρατίες, περάσαμε πολύ γρήγορα στην ιδέα των «φυσικών συνόρων»: η Δημοκρατία της Μαγεντίας ζήτησε την ενσωμάτωσή της στη Γαλλία, και ακολούθησαν η Νίκαια, η Σαβοΐα, η Γενεύη και τέλος το Βέλγιο...

Στις 19 Νοεμβρίου η Εθνοσυνέλευση (*Convention*) είχε διακηρύξει «ότι θα προσφέρει αδελφосύνη και βοήθεια σ' όλους τους λαούς που θα θελήσουν να ξαναβρούν την ελευθερία τους...»· 'Άνοιγε η οδός προς όλες τις δυνατές κατακτήσεις.

Ο *Brissot*, στη *Chronique du Mois* του Νοεμβρίου 1792

διακήρυττε ότι «η Γαλλία θα περιζωθεί από δημοκρατίες, κι ότι το Σύνταγμά της θα αποτελούσε παντού το πρότυπο».

Όσο για τα φυσικά σύνορα, ένα άρθρο του Louis-Sebastien Mercier, γραμμένο στα τέλη Νοεμβρίου του 1792, έδινε το σύνθημα: «Η οικονομική και πολιτική σχέση αλλά κυρίως η γεωγραφική σχέση συνηγορούν στο ότι η Σαβοΐα μπορεί και πρέπει να αποτελέσει μέρος της γαλλικής Δημοκρατίας. Γιατί; διότι το επιβλητικό εμπόδιο των Άλπεων είναι θέσπισμα της φύσης. Κάθε γενική ιδέα για να είναι καλά θεμελιωμένη πρέπει να βασίζεται στη φυσική ροή των πραγμάτων με πλήρη ελευθερία».

Μετά τις Άλπεις, ερχόταν εντελώς φυσιολογικά η σειρά του Ρήνου: η Θεωρία των φυσικών συνόρων είχε διατυπωθεί ήδη απ' τα τέλη του 1792, πριν δηλ. από τον περιβόητο λόγο του (Danton) Δαντών που την καθιέρωσε.

Η ακόλουθη επιστολή του Bosc στον Brissot, με ημερομηνία 24 Νοεμβρίου 1792, συνόψιζε όλη τη γιρονδίνικη αντίληψη περί φυσικών συνόρων τα οποία εκτεινόταν σ' όλη την Ευρώπη: «Τα έθνη, για τη συνένωσή τους, θα πρέπει ν' ακολουθήσουν τις ενδείξεις της φύσης και της λογικής... η Ισπανία και η Πορτογαλία πρέπει ν' αποτελέσουν μία δημοκρατία, η Ιταλία μια δεύτερη, η πέραν του Ρήνου Γερμανία μια τρίτη, η Αγγλία μια τέταρτη, και η Γαλλία, ορισμένη από τα Πυρηναία, τις Άλπεις, το Ρήνο και τη θάλασσα μια πέμπτη...». Μια παρόμοια αντίληψη θα είχε ως άμεση συνέπεια τη θεαματική απλούστευση του χάρτη της Ευρώπης, εφόσον θα καταργούσε γλωσσικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, τις οποίες είχαν αφήσει ως κληρονομιά τόσοι αιώνες ταραγμένης ευρωπαϊκής ιστορίας. Θα είχε ως συνέπεια τον περιορισμό του διπλωματικού παιχνιδιού σε μια απλή γεωπολιτική αναζήτηση που θα υπαγορευόταν από τη φύση, την οποία, μέχρι τότε, η άγνοια των περασμένων αιώνων είχε περιφρονήσει προς όφελος των λεπτεπίλεπτων χειρισμών της φιλοδοξίας των βασιλέων.

B. Η ιδεολογική εξάπλωση της επανάστασης

Η δεύτερη άποψη που αναπτύσσεται εδώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πρώτη: η διάδοση των ιδεών της Επανάστασης μέσω της προπαγάνδας, συμπλήρωνε και προκαταλάμβανε την εξάπλωση μέσω του πολέμου για την οποία μιλήσαμε παραπάνω. Οι δύο αυτές όψεις του γιρονδίνικου «προγράμματος» ήταν συμπληρωματικές μολονότι η καθαρά «ηθική» διάσταση προηγήθηκε της πολεμικής άποψης, πριν να τη συνοδεύσει.

Στην αρχή, λοιπόν, υπήρξε μια συστηματική πολιτική διάδοσης των ιδεών με τη μορφή μεταφράσεων, στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, των θεμελιακών κειμένων του νέου γαλλικού καθεστώτος: τις μεταφράσεις τις είχε αναλάβει απευθείας η ομάδα των στενών συνεργατών του Brissot και του Roland, τον Μάρτιο του 1792. Τα μεταφραστικά αυτά εγχειρήματα σκόπευαν να προσδώσουν στην Επανάσταση, όπως την έβλεπαν, μια κοσμοπολίτικη και διεθνή διάσταση, πολύ κοντινή σ' αυτό που πρότεινε τότε ο Anacharsis Cloots, «ο ρήτορας του ανθρωπίνου είδους».

Οι μεταφράσεις ήταν απαραίτητες για να υπερνικηθούν τα εμπόδια που ακόμη υφίσταντο λόγω των διαφορετικών γλωσσών στην Ευρώπη, αλλά οι Γιρονδίνιοι ήταν πεπεισμένοι ότι αυτή η κατάσταση ήταν προσωρινή: η γαλλική γλώσσα, η γλώσσα της ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα γινόταν η «ευρωπαϊκή γλώσσα» και κατά συνέπεια «η διεθνής». Ο τόσο εξυμνημένος κοσμοπολιτισμός είχε, πράγματι, ένα κέντρο και αυτό το κέντρο δεν μπορούσε να 'ναι άλλο απ' το Παρίσι («το αρχηγείο της παγκόσμιας Επανάστασης»).

Η πρώτη μεγάλη απόπειρα μετάφρασης, εν αναμονή της γενικής επικράτησης της γαλλικής γλώσσας, εφαρμόστηκε στο Σύνταγμα του 1791: από το Νοέμβριο του 1791 έως τον Ιανουάριο του 1792, το τυπογραφείο του κοινωνικού Κύκλου, όργανου διάδοσης της μπριστοίνικης πολιτικής, εξέδωσε μεταφράσεις αυτού του κειμένου στα αγγλικά γερμανικά και ιταλικά και προ-

αναγγελόταν η ρωσική και σουηδική μετάφραση` για την πολωνική θα καταβαλλόταν μία ιδιαίτερη φροντίδα υπολογίζοντας την πολιτική και διπλωματική κατάσταση της χώρας. Η κυρίαρχη ιδέα των μεταφράσεων αυτών είχε διατυπωθεί με σαφήνεια: «Το γαλλικό σύνταγμα θα αποτελέσει κατήχηση για όλους τους λαούς που αποζητούν την ελευθερία τους. Από εκείνη τη στιγμή θα πρέπει να έχει χαραχτεί στη μνήμη τους... Κανένα έργο δε θά 'ναι τόσο χρήσιμο για τη μελέτη των γλωσσών όσο αυτό το πολύγλωσσο του γαλλικού Συντάγματος...».

Στο ίδιο πνεύμα, μεταφράστηκε στα αγγλικά το Αλμανάκ του Père Gerard του Collot d'Herbois από τον John Oswald, συνοδοιπόρο του Brissot.

Αναφερόμαστε εδώ στο κείμενο που συνόδευε την αναγγελία της μετάφρασης του βιβλίου του Collot d' Herbois: «Όταν οι Γάλλοι θα εισάγουν στην εθνική παιδεία (των γειτονικών χωρών) τη μελέτη των μεγάλων έργων τους, που θα έχουν μεταφραστεί και τυπωθεί στη χώρα τους, σ' όλες τις γλώσσες, τότε, οι αρχές μας και οι νόμοι μας και οτιδήποτε μας ενώνει μ' εμπιστοσύνη, συμφέρον και φιλία με τους γειτόνους μας, θα γλιστρήσουν ανεπαίσθητα, ανάμεσα από τις λόγχες και τους λογοκριτές, μέσα σ' όλες τις βιβλιοθήκες τους». Η εικόνα ήταν εξαιρετικά ευκρινής: η επίδραση των αρχών της Επανάστασης θα μπορούσε να διηθηθεί ανεπαίσθητα στη νοοτροπία των ευρωπαϊκών λαών μέσω της διάδοσης της νέας πολιτικής κουλτούρας που προέρχονταν και διαδίδονταν από τη Γαλλία σ' όλες τις εθνικές γλώσσες; Ο μεσσιανισμός του Διαφωτισμού έβρισκε εδώ την άμεση πολιτική του εφαρμογή.

Θα δώσω ένα δεύτερο παράδειγμα για τη δραστηριότητα αυτή που ήταν απόλυτα καθορισμένη προς την κατεύθυνση της «ψυχολογικής» πράξης, της ηθικής, όπως έλεγαν τότε: την προπαγάνδα προς την κατεύθυνση της Ισπανίας, αλλά και προς τις αποικίες της στην Αμερική.

Στόχος ήταν να κατακλυσθεί η Ισπανία, μέσω των Πυρηναίων, με μεταφράσεις γαλλικών κειμένων και να καταδειχτεί

στους Ισπανούς το πραγματικό πρόσωπο της επαναστατικής πολιτικής της Γαλλίας έτσι ώστε να γίνει δυνατό να τους αποσπάσουν από την Ιερά Εξέταση, το δεσποτισμό και το Φεουδαρχισμό. Ο Lebrun επιφορτίστηκε με τη δημιουργία μιας «επαναστατικής επιτροπής» στα σύνορα, που θα περνούσε τις μπροσούρες στην Ισπανία. Από την πλευρά του, ο Roland έστειλε στην Ισπανία και την Καταλονία έναν πατριώτη «απόστολο», τον Louis Reyrier μ' επίσημη αποστολή: «να μεταφραστούν στην καταλανική, ισπανική ονομαζόμενη Καστιλιανή και Βασκική όλες οι μπροσούρες που θα μπορούσαν να ενημερώσουν τους λαούς αυτούς για τις πραγματικές μας προθέσεις και να τους απαλλάξουν απ' τα πολιτικά ψεύδη σχετικά με τις πράξεις και τους νόμους μας, να τυπωθούν τα σχετικά έντυπα και να κυκλοφορήσουν και να εισάχθούν στο εσωτερικό της Ισπανίας».

Στην κατεύθυνση της Ισπανίας, η μαζική διάδοση διαφωτιστικών εντύπων, που οργανώθηκε από τον Roland, συμπλήρωσε την «Προς τους Ισπανούς» διακήρυξη που σύνταξε ο Condorcet την ίδια εποχή. Το μανιφέστο του Condorcet, γενικού περιεχομένου και απευθυνόμενο στο «Ισπανικό Έθνος» ως συνόλου, πρότεινε την υιοθέτηση του γαλλικού Συντάγματος σ' ό,τι συνάρμοζε προς την ισπανική παράδοση, λαμβάνοντας υπόψη τις θρησκευτικές προκαταλήψεις των Ισπανών. Ο Condorcet δειχνόταν συμφιλιατικός ακόμα και με τον κλήρο, κι αυτό σε πλήρη αντίθεση βέβαια με τις γνωστές του αντιλήψεις. Παραθέτουμε το κύριο απόσπασμα από τον Condorcet: «η προσήλωση του ισπανικού λαού σε ορισμένες θρησκευτικές αρχές δε θα αποτελούσε εμπόδιο για μια επανάσταση που θα σεβόταν αυτές τις αρχές. Θα τους εμπόδιζε να μιμηθούν τη δικιά μας καθ' ολοκληρία, αλλά όχι και να κάνουν αυτή που τους αρμόζει. Γιατί μια επανάσταση που θα προχωρούσε πέρα απ' τις ιδέες του λαού, θα έπαιρνε σύντομα μια οπισθοδρομική κατεύθυνση...».

Το κάλεσμα αυτό, λίγη απήχηση βρήκε στην Ισπανία, αφού η λογοκρισία το τερμάτισε γρήγορα. Ωστόσο, βρήκε αντικατάσταση στο πρόσωπο ενός νεαρού Ισπανού διανοούμενου,

του Jose Marchena, που την εποχή εκείνη βρισκόταν πολύ κοντά και σε συνεχή αλληλογραφία με τον Brissot, αρχικά από τη Μαδρίτη, υστερότερα απ' την Bayonne όπου βρέθηκε εξόριστος. Ο Marchena υπήρξε υποστηρικτής μιας από τα πάνω καθοδηγούμενης ισπανικής επανάστασης, δηλαδή από τη φιλογαλλική ιντελιγκέντσια, όντας πεισμένος ότι ο λαός δεν μπορούσε να αναλάβει την οποιαδήποτε πρωτοβουλία, καθώς βρισκόταν υπό τον ζυγό της Εκκλησίας και της Ιεράς Εξέτασης.

Ο δεύτερος άξονας εξάπλωσης της ιδεολογικής προπαγάνδας έδειχνε προς τη διεύθυνση της Ισπανικής Αμερικής. Σ' αυτή την περίπτωση επιβαλλόταν η έξοδος από το πλαίσιο της Ευρώπης με τη λογική ότι οι αποικίες της Ευρώπης δεν μπορούσαν να μείνουν στο περιθώριο της τεράστιας αναταραχής που συγκλόνιζε από το 1789 τη Γαλλία. Η ισπανική Αμερική, συμπεριλαμβανομένων των Αντιλλών, θα μάθαινε για την τύχη των αγγλικών αποικιών στη Βόρειο Αμερική: προσχώρηση στην Ελευθερία, εκδίωξη των Ισπανών ... και εμπορική συμφωνία με τη Γαλλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αγγλία, δηλαδή τα μόνα αληθινά ελεύθερα έθνη. Σ' αυτή την περίπτωση, οι νομικές φιλοδοξίες έρχονταν να αντικαταστήσουν και να συμπληρώσουν την πρακτική της απλής πολιτικής προπαγάνδας. Για τη διείσδυση στην τεράστια αγορά της λατινικής Αμερικής ήταν αναγκαίο το σπάσιμο των δεσμών της με την Ισπανία και αυτή η τομή δε θα γινόταν εφικτή χωρίς τη διπλή επαναστατική πράξη: ταυτόχρονη εξαγωγή της επανάστασης στην Ισπανία και στους αμερικανούς υποτελείς της.

Η πολιτική της επαναστατικής προπαγάνδας προς την Ισπανία βρέθηκε πολύ σύντομα σ' ένα αδιέξοδο: ο Marchena, παρ' όλο που ήταν φίλος του Brissot και ορκισμένος γαλλόφιλος, πήρε γρήγορα τις αποστάσεις του απέναντι στις μεθόδους που αντιπροσώπευε ο Lebrun. Κατά την άποψή του, οποιαδήποτε προπαγάνδα προερχόταν από το εξωτερικό της Ισπανίας, θα απορριπτόταν από τον ισπανικό λαό. Αντιθέτως έβλεπε το θρίαμβο της ελευθερίας-μέσω εθνικών οδών: επανασύσταση των

κοινοβουλίων (Cortes) και μορφοποίησή τους σε όργανα πάλης ενάντια στον απολυταρχισμό, με τον ίδιο δηλαδή τρόπο που οι γενικές Συνελεύσεις του 1789 χρησιμοποιήθηκαν ενάντια στο Παλαιό Καθεστώς.

Απ' την άλλη πλευρά, η γιρονδίνικη πολιτική έβλεπε στα Cortes ένα θεσμό αρχαϊκό και φεουδαρχικό, ανίκανο να βαδίσει την πορεία της γαλλικής Επανάστασης. Μια επιστολή του Marchena στον Lebrun, στις 29 Δεκ. 1792, καταδειχνει το μέγεθος της διαφοροποίησης μεταξύ των δύο απόψεων, όσον αφορά την «Επανάσταση στην Ισπανία»: «Οι Γάλλοι μας φέρνουν την ελευθερία και δεν μας την παρουσιάζουν με μορφές που έχουμε γνωρίσει. Με τί δικαίωμα επιδιώκουν να μας επιβάλλουν κανόνες που αφορούν τα μέσα με τα οποία θα ασκήσουμε την εθνική κυριαρχία μας; Δεν μας προσφέρουν λοιπόν την ελευθερία μας προδιαγράφουν επιτακτικούς νόμους, φερόμενοι ως οι ελευθερωτές μας. Δεν κάναμε λοιπόν τίποτ' άλλο παρά ν' αλλάξουμε σκλαβιά, διότι ένα έθνος είναι πάντα δούλον όταν υπακούει σε θέληση άλλη από τη δικιά του, είτε αυτή προέρχεται από έναν βασιλιά ή από άλλον λαό. Πιστεύετε ότι θα κινητοποιήσετε άλλους λαούς να σπάσουν τις αλυσίδες τους, όταν θα δούν ότι τους ετοιμάζετε καινούριες;»

Έτσι, όσον αφορά την Ισπανία, η προπαγάνδα των Γιρονδίνων προσέκρουσε σ' ένα απρόβλεπτο εμπόδιο: το εθνικό αίσημα, πράγμα το οποίο δεν αφορά περιπτώσεις όπως ήταν το Βέλγιο και η Σαβοΐα, ούτε ακόμη και η Mayence και η Grèves, στη διάρκεια τουλάχιστον της πρώτης φάσης της κατοχής.

Όσον αφορά την ισπανική Αμερική, θυμίζουμε απλά ότι η γιρονδίνικη πολιτική, επηρεασμένη από τις περιστάσεις που δημιούργησαν τις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε τελείως φυσιολογικά την τάση να βρεί ανάλογες με την Επανάσταση της Βόρειας Αμερικής και να προβάλλει στην νότια Αμερική το σχήμα που οδήγησε τις Ηνωμένες Πολιτείες στην ανεξαρτησία. Στο πρόσωπο του Miranda, στρατηγού, τότε, του γαλλικού στρατού έβλεπαν τον Ουάσιγκτον της λατινικής Αμερικής, τον προ-

παγανδιστή της Επανάστασης σ' αυτές τις χώρες που βρίσκονταν «ακόμη υπό τον ζυγό, τον βάρβαρο και ηλίθιο, της Ισπανίας». Στην πραγματικότητα, η απόσταση, η διαπλοκή ανάμεσα στα προβλήματα των ισπανικών, γαλλικών αντιλλέζικων αποικιακών χώρων, το κεντρικό ζήτημα της σκλαβιάς και της δουλεμπορίας, οδήγησαν σε αποτυχία αυτή την μεγαλειώδη πολιτική της εξαγωγής της Επανάστασης στην Αμερική, πολιτική της οποίας η σύλληψη ήταν αναπόσταστο μέρος της ιδεολογικής προπαγάνδας με στόχο την Ισπανία, όπως και τις γερμανικές χώρες.

* * *

Η παρούσα εισήγηση, χωρίς να έχει απαιτήσεις λεπτομερών ανάλυσης της επεκτατικής, επαναστατικής πολιτικής της Γιρόνδης (Gironde), δεν αναφέρθηκε σε σημαντικούς γεωγραφικούς τομείς όπως η Ιταλία, που αποτελεί αποφασιστική όψη αυτού του γιρονδίνικου επεκτατισμού: η οικονομική η εμπορική και τραπεζική της διάσταση απείχε πολύ απ' το να είναι μια αμελητέα συνιστώσα.

Το αντικείμενο της μελέτης περιορίστηκε στο να αναδείξει το διεθνή χαρακτήρα της επαναστατικής σύλληψης των Γιρονδίνων: δεν πίστεψαν ποτέ ότι θά 'ταν δυνατό να περιοριστεί μια επανάσταση ανάλογης σπουδαιότητας μόνο στη Γαλλία. Άνδρες, που ήδη είχαν ενεργό ανάμειξη στην ευρωπαϊκή πολιτική πριν από το 1789, (Lebrun, Clavière, Brissot ακόμη και ο Mercier κ.ά.) υπήρξαν ως επί το πλείστον η αντανάκλαση του αιώνα τους: κοσμοπολίτες από τα ιδεώδη τους και «πολίτες του κόσμου» στην πολιτική τους πρακτική. Σε κάποια δεδομένη στιγμή της Επανάστασης ενσάρκωναν τη συνάντηση ανάμεσα στο ιδεώδες της αληθινής χειραφέτησης των λαών («Πόλεμο στα παλάτια, Ειρήνη στα καλύβια») και στη θέληση εδαφικής και οικονομικής εξάπλωσης μιας τοτινής Γαλλίας πλούσιας σε ανθρώπους και σε πλήρη οικονομική επέκταση.

Μέχρι πού μπορούσε να πάει αυτός ο γιρονδίνικος επεκτατισμός; Αποτέλεσε, πράγματι την πρώτη εκδοχή μιας πολύ κον-

τινής κατακτητικής και στρατιωτικής πολιτικής (οι προσαρτήσεις του Διευθυντήριου και κυρίως ο Βοναπάρτης)?

Αδύνατη εκ φύσεως η οποιαδήποτε απάντηση, καθώς αυτή η πρώτη φάση του επαναστατικού επεκτατισμού προσέκρουσε σε αποτυχία την άνοιξη του 1793. Η επιστροφή των κατακτήσεων έλαβε χώρα, αλλά χωρίς τη Γιρόνδη, την ηττημένη του Ιουνίου 1793. Παραπέμπουμε και πάλι στον *Brissot*, το Νοέμβριο του 1792, όταν αποδοκίμαζε το σχέδιο της παγκόσμιας δημοκρατίας του *Clouot*: «επέκταση της Γαλλίας μέχρι τα όρια που προδιαγράφει η φύση· πέραν αυτών μια ζώνη ομόσπονδων δημοκρατιών κι όχι μια παγκόσμια δημοκρατία».